

УДК 371.134.811(07)

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ
ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ (60-ті рр. ХХ століття)**

Безлюдна В. В.

У статті висвітлено питання підготовки учителів іноземних мов у 60-х рр. ХХ століття. На основі аналізу історико-педагогічної літератури, постанов уряду обґрунтовано основні тенденції розвитку професійної підготовки учителів іноземних мов: ослаблення ідеологізації змісту педагогічної освіти; удосконалення якості підготовки майбутніх учителів за рахунок збільшення кількості годин на вивчення фахових дисциплін та їхнє розширення; вивчення іноземної мови з об'єднанням усіх аспектів в один предмет; удосконалення навчальних планів, програм і підручників для педагогічних вишів.

***Ключові слова:** професійна підготовка вчителя, іноземна мова, педагогічна практика, навчальні плани.*

В статье освещены вопросы подготовки учителей иностранных языков в 60-х гг. XX века. На основе анализа историко-педагогической литературы, постановлений правительства обоснованы основные тенденции развития профессиональной подготовки учителей иностранных языков: ослабление идеологизации содержания педагогического образования; совершенствование качества подготовки будущих учителей за счет увеличения количества часов на изучение специальных дисциплин и их расширения; изучение иностранного языка с объединением всех аспектов в один предмет; совершенствование учебных планов, программ и учебников для педагогических вузов.

***Ключевые слова:** профессиональная подготовка учителя, иностранный язык, педагогическая практика, учебные планы.*

The article highlights issues of foreign languages teachers training in the 1960s. Based on an analysis of the historical pedagogical literature and government regulations, the main trends of foreign languages teachers training are justified: the weakening of indoctrination of the teacher education content; improving the quality of training of future teachers by increasing the number of hours in the study of special subjects and their extensions; learning a foreign language with the unification of all aspects in one subject; improving curricula and textbooks for pedagogical universities.

***Key words:** teacher training, foreign language, teaching practice, curricula.*

Постановка проблеми. Глобалізація суспільства, потреба особистості у швидкій адаптації до умов, що постійно змінюються, посилюють інтерес педагогів і методистів до предмета "Іноземна мова". Протягом багатьох століть вивчення мов розглядалося як безумовний елемент освіти культурної людини. В умовах сьогодення у зв'язку з глобальними змінами в політичному та економічному житті суспільства вивчення іноземної мови як засобу міжкультурного спілкування в умовах діалогу культур стає важливим завданням вітчизняної освіти, успішне вирішення якого багато в чому залежить від підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості викладання іноземних мов у контексті розвитку вітчизняної освіти висвітлено у працях Н. Гончаренко, А. Долапчі, Б. Лабінської, Т. Литнєвої та ін. Зміст підготовки майбутніх учителів іноземних мов розглянуто у науковому доробку багатьох вітчизняних науковців (О. Мисечко, Н. Мартинова, О. Околович, Н. Осіпчук, Ю. Шелест, О. Шмирко) та ін.

Мета статті – виявити основні тенденції розвитку професійної підготовки вчителів іноземних мов у вищих закладах освіти у 60-ті рр. минулого століття в УРСР.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку 60-х рр. ХХ століття, в умовах деякого ослаблення ідеологічного тиску, вдосконалюється зміст не лише загальнопедагогічної, а й професійної підготовки майбутніх вчителів, зокрема вчителів іноземних мов. У зв'язку з розрядкою міжнародної напруженості, можливостями вивчення зарубіжного досвіду, встановленням різних міжнародних зв'язків у галузях науки, техніки, культури та освіти, 27 травня 1961 року виходить урядова

постанова № 468 “Про поліпшення вивчення іноземних мов”, згідно з якою знання іноземних мов набуває особливо важливого значення, і виникає потреба практичного володіння іноземною мовою. Провідна роль стала приділятися практичній меті навчання, а досягнення виховної та загальноосвітньої цілей пов'язувалося з вирішенням практичних завдань, підпорядковуючись новому соціальному замовленню суспільства.

Основні положення постанови, спрямовані на підготовку майбутніх учителів іноземних мов:

➤ заборонити викладання іноземних мов учителями інших предметів, які погано володіють іноземною мовою;

➤ викладачів іноземних мов, що не мають достатньої підготовки, направити на курси підвищення кваліфікації або звільнити з роботи відповідно до чинного законодавства, вжити заходів до їх працевлаштування;

➤ докорінно поліпшити підготовку вчителів іноземних мов для шкіл. З цією метою вдосконалити навчальні плани, програми і підручники для університетів і педагогічних вишів (факультетів), які здійснюють підготовку вчителів іноземних мов, посилити педагогічну практику і практичні заняття студентів з оволодіння мовою, забезпечити виші необхідним обладнанням та наочними посібниками для занять з іноземної мови;

➤ організувати, починаючи з 1961/62 навчального року, в університетах і в педагогічних інститутах підготовку вчителів із загальноосвітніх дисциплін для роботи в школах з викладанням низки предметів іноземною мовою. Надати Міністерству вищої і середньої спеціальної освіти СРСР право продовжувати в разі потреби термін навчання фахівців іноземної мови до 1 року;

➤ у 2-місячний термін внести зміни до навчальних планів університетів, у першу чергу з гуманітарних спеціальностей, з тим щоб особи, які закінчують їх, вільно володіли іноземною мовою; усунути елементи лібералізму, наявні в практиці оцінки знань студентів з іноземних мов; вжити заходів до розгортання в вищих навчальних закладах позааудиторної роботи, що сприяє підняттю рівня знань студентів з іноземних мов;

➤ дозволити ректорам вищих навчальних закладів організувати курси іноземних мов для студентів, що бажають вдосконалити свою підготовку з іноземних мов;

➤ організувати в низці провідних педагогічних інститутів іноземних мов і університетів за рахунок часткового скорочення плану прийому аспірантів з іноземних мов дворічні вищі педагогічні курси з підготовки висококваліфікованих викладачів іноземної мови для вищих навчальних закладів.

З-поміж іншого, означена постанова сприяла формуванню мовленнєвих здібностей студентів; розширенню мережі шкіл з викладанням предметів іноземною мовою; поділу класів загальноосвітніх шкіл на підгрупи. Ця постанова підвищила вимоги до вивчення іноземної мови студентами немовних вишів; відкриття курсів іноземних мов; підвищення кваліфікації викладачів іноземних мов [6].

Як зазначає І. Бім, після прийняття цієї постанови у мовознавстві і конкретних сферах лінгвістики стала розроблятися така наукова дисципліна, як структуралізм, пов'язана з використанням методів моделювання. У зв'язку з цим у підручниках іноземної мови, виданих на початку 1960-х рр., був реалізований структурно-функціональний підхід, відповідно до якого були виділені основні структурні типи речень як мовних зразків, що дозволяло звести до мінімуму об'єкт засвоєння і забезпечувало розвиток умінь та навичок говоріння [1, с. 11–12].

Зокрема, після проведеної перевірки ЦК КПРС і Рада міністрів СРСР приймають низку постанов, що сприяли підготовці майбутніх учителів, зокрема вчителів іноземних мов: “Про заходи для наступного розвитку вищої і середньої спеціальної освіти, покращення підготовки і використання спеціалістів” (1964); “Про заходи для покращення підготовки спеціалістів і удосконалення керівництва вищою і середньою спеціальною освітою в країні” (1966) [2].

У всіх постановах ставилися наступні завдання: підготовка висококваліфікованих спеціалістів, які володіють новітніми досягненнями вітчизняної та зарубіжної науки і техніки; постійне удосконалення якості підготовки спеціалістів із врахуванням вимог сучасного виробництва, науки, техніки, культури і перспектив їх розвитку [8].

Головним завданням ставилося розмовне володіння мовою і безперекладне читання. Постановка нової мети навчання іноземних мов спричинила за собою відповідно зміну змісту освіти, що проявилось у скороченні обсягу граматичного матеріалу, появі нових тем для спілкування іноземною мовою. Інформація про країну, мова якої вивчалася, використовувалася у порівнянні з реаліями рідної країни. Однак прагнення підкреслити перевагу соціалістичного ладу над капіталістичним іноді призводило до того, що студенти отримували знання, які не відповідали дійсності уявлень про іншу країну.

Згідно із прийнятими постановами у 60-х рр., провідне місце в системі контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів посідали заліки, курсові та державні іспити, результати яких використовувалися для визначення рівня успішності як основного показника якості навчання майбутніх учителів іноземних мов на конкретному етапі їх підготовки у вищому навчальному закладі [5].

У 1960-ті рр. XX століття підготовка майбутніх учителів іноземних мов у ВПНЗ базувалася на оволодінні теоретичними знаннями (загальнопедагогічними й методичними), підкріпленими спостереженнями за шкільною практикою й апробованими у ході активної педагогічної практики.

Студенти проходили педагогічну практику на II і III курсах під керівництвом керівника-методиста. На II курсі практика тривала 1 тиждень, ознайомлюючи студентів з навчально-виховною роботою школи, методикою проведення уроків з іноземної мови та мовних предметів загалом. Так, кількість годин практики, починаючи з II курсу, розподілялася так: IV семестр – 6 тижнів (піонерська практика), VI семестр – 5 тижнів і VII семестр – 18 тижнів (навчально-виховна практика у школі). Проходження практики на III курсі передбачало: відвідування студентами уроків іноземної мови у закріпленому за ними класі; відвідування уроків інших студентів-практикантів; активна участь у засіданнях методоб'єднань; проведення 3–4 пробних уроків; організація 1–2 виховних позакласних заходів.

Майбутні учителі іноземних мов виконували обов'язків учителя і класного керівника. Термін тривалості практики на 4-му курсі було збільшено, і він становив цілий семестр, що давало можливість студентам брати участь у вчительських, методичних і педагогічних нарадах [3, с. 144–145].

У 60-ті роки XX століття, за даними І. Мартинової, “міжнародна обстановка, науково-технічна революція, яка спричинила за собою інформаційний вибух, залучення великої кількості фахівців різних галузей науки і техніки в безпосереднє здійснення міжнародних науково-технічних зв'язків, значне зростання і розширення культурних і ділових контактів висунуло нові вимоги до характеру оволодіння іноземними мовами” [4, с. 57].

У навчальних планах, складених Міністерством освіти УРСР, затверджених МВССО СРСР від 17 серпня 1963 р. № 425–ТпЗ заступником міністра освіти УРСР С. Завало, вказувалося, що термін підготовки вчителя іноземної мови середньої школи – 5 років. Це зумовило збільшення кількості годин на вивчення фахових дисциплін та їхнє розширення. У примітці до цього навчального плану рекомендовано проводити практичні заняття з іноземних мов підгрупами 8–10 студентів. Теоретичні курси з граматики, фонетики, лексикології, літератури, географії і культури вивчалися студентами мовою відповідної країни.

До навчальних планів додавався й перелік тих курсів і практикумів з іноземних мов, які студент міг відвідувати за вибором, а саме: друга іноземна мова; загальне мовознавство; стилістика; семінар з психології, педагогіки або методики викладання іноземної мови (за вибором) та ін.; теорія і практика програмованого навчання; синхронний переклад та ін.

Час на вивчення цих дисциплін визначався радою інституту в межах 36 годин на 1, 2, 3 курсах і 30 годин на IV курсі. Також раді інституту надавалося право скорочувати кількість годин на лекції і змінювати послідовність вивчення навчальних дисциплін у межах навчального року, крім суспільних наук.

У 6-му семестрі студенти мали змогу виконувати курсову роботу з методики викладання іноземної мови. Згодом, продовжуючи досліджувати тему курсової роботи, студент міг виконувати дипломну. За рекомендацією кафедри дипломні роботи захищалися в ДЕК замість державного екзамену з педагогіки. На державні екзамени

факультетів іноземних мов виносились такі дисципліни: науковий комунізм, іноземна мова, друга іноземна мова, педагогіка з методикою викладання іноземної мови.

У першій половині 60-х рр. ХХ століття самостійними теоретичними дисциплінами стали граматики і фонетика; попередньо вони викладалися лише у практичному аспекті. Решта основних предметів, такі як практичний курс іноземної мови, історія мови, лінгвістика, лексикологія, методика викладання іноземної мови, залишалися незмінними.

З 1963/64 н. р. у зв'язку з переходом знову до *однопрофільного навчання (4 роки)* навчальні плани з підготовки вчителів іноземних мов зазнали змін. Більше уваги приділялося вивченню іноземної мови з об'єднанням усіх аспектів в один предмет. До переліку викладання знову були введені дисципліни "Теоретична і нормативна граматики", "Теоретична фонетика", курси країнознавчого циклу – "Географія, історія і культура країн, мова яких вивчається". До курсу за вибором були включені: друга іноземна мова, загальне мовознавство, стилістика, семінар з психології, педагогіки або методики викладання іноземної мови (за вибором) тощо.

У кінці ХХ століття у ВПНЗ на багатьох кафедрах для підготовки майбутніх учителів іноземних мов створюються нові підручники і посібники: "Підручник англійської мови для студентів старших курсів інститутів і факультетів іноземних мов" Л. Хахаріної Семерні (1968), "Посібник з розмовної німецької мови" Т. Катуніної (1968), "Граматики іспанської мови" Є. Литвиненко, А. Вісенте (1969), "Синтаксис сучасної англійської мови" та "Курс лексикології англійської мови" Н. М. Раєвської (1970), "Підручник іспанської мови" Ю. Смичковської (1969), "Англо-український фразеологічний словник" К. Баранцева (1969) і низка інших [7, с. 153].

Таким чином, аналіз історико-педагогічної літератури, постанов уряду УРСР дав змогу виявити основні тенденції розвитку професійної підготовки учителів іноземних мов: ослаблення ідеологізації змісту педагогічної освіти; удосконалення якості підготовки майбутніх учителів за рахунок збільшення кількості годин на вивчення фахових дисциплін та їхнє розширення; вивчення іноземної мови з об'єднанням усіх аспектів в один предмет; удосконалення навчальних планів, програм і підручників для педагогічних вишів.

Література

1. Бим И. Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе: проблемы и перспективы : учебное пособие для студентов педагогических институтов по специальности № 2103 "Иностранные языки" / И. Л. Бим. – М. : Просвещение, 1988. – 256 с. – С. 11–12.
2. Высшая школа : сб. основных постановлений, приказов и инструкций : в 2 ч. / под ред. Е. И. Войленко. – М. : Высшая школа, 1978. Ч. 2. – 1978. – 360 с.
3. Вказівки про організацію і проведення педпрактики студентів 4-х курсів педінститутів на робочому місці вчителя і класного керівника, 18 квітня 1956 р. // ЦДАВОВ України, ф. 166, ф. оп. 15, спр. 1855, арк. 144–153.
4. Мартынова И. Н. Профессиональная подготовка будущих учителей иностранных языков в вузах России и США к иноязычному общению : дисс. ... канд. пед. наук / Мартынова И. Н. – Чебоксары, 2005. – С. 57.
5. Народное образование в СССР : сб. нормативных актов. – М. : Юридическая литература, 1987. – 336 с.
6. Об улучшении изучения иностранных языков: Постановление Совета министров СССР от 27 мая 1961 г № 468 // Бюллетень Министерства высшего и среднего специального образования СССР. – 1961. – № 8. – С. 22–24.
7. Околович О. В. Деякі історичні аспекти професійної підготовки вчителів іноземної мови у вищих педагогічних закладах освіти України (ХХ ст.) / Олександр Володимирович Околович // Молодь і ринок : щомісячний наук.-пед. журнал. – 2012. – № 3 (86). – С. 151–156.
8. Осіпчук Н. В. Розвиток мовної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів у радянський час / Н. В. Осіпчук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – 2014. – Вип. 9. – С. 122–125. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2014_9_37. – Назва з екрана.